

М.В. Кордон,
кандидат історичних наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З НАТО

У статті розглянуто одне з найважливіших питань зовнішньополітичної діяльності України – її євроатлантична інтеграція, співробітництво з Організацією Північноатлантичного договору. Найбільшою сферою цієї співпраці є військова, реформування в секторі оборони та безпеки України.

Україна посідає ключове місце на перетині Східної та Західної Європи. Навколо неї відбуваються масштабні інтеграційні процеси. Україна має спільний кордон з чотирма країнами НАТО – Угорщиною, Польщею, Румунією та Словаччиною. Поглиблення й розширення стосунків із НАТО є для України запорукою її успішного наближення до Європейського Союзу.

Організація Північноатлантичного договору – це надійні гарантії безпеки. Вступ туди дасть змогу сконцентруватися на соціальних та економічних питаннях. Інтеграція України до Європи та НАТО є проявом історичної належності української нації до європейського простору. Саме це зумовило актуальність нашого дослідження. Мета статті – роз'яснити стратегічні цілі НАТО для кращого розуміння політики Північноатлантичного альянсу, зокрема щодо України, показати реальні переваги країн, які є повноправними членами НАТО; виявити перешкоди, які гальмують просування України шляхом євроатлантичної інтеграції, а також механізми їх подолання, при цьому зберігаючи добросусідські відносини й стратегічне партнерство з Російською Федерацією та іншими державами світу.

НАТО і Україна співпрацюють у широкому діапазоні питань. Серед них чільне місце займають оборонна реформа, боротьба з тероризмом, підтримання миру, планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру, забезпечення готовності до катастроф, політична співпраця з питань регіональної безпеки, військове співробітництво, а також наука і техніка. Таке співробітництво здійснюється переважно за рахунок Альянсу і є економічно вигідним для України.

Найбільшою сферою практичного співробітництва України з НАТО є військова, реформування в секторі оборони та безпеки. Ця співпраця НАТО з Україною – більш масштабніша, ніж з іншими країнами-партнерами. Причому діяльність НАТО стосується не лише Збройних Сил і Міністерства оборони, але і включає підтримку Прикордонних військ України та Міністерства внутрішніх справ. Створена спільна робоча група з оборонної реформи, в реалізації якої Україна має можливість скористатися досвідом країн НАТО.

На шляху співпраці НАТО інвестує в українську науку. Наукова програма, яку НАТО впроваджує в Україні, націлена на те, щоб допомогти адаптації офіцерів, звільнених у запас у ході проведення військової реформи. У рамках цієї програми інвестується щороку близько 1,5 млн. євро, в 2006 р. – 2 млн. євро. Це дозволило досягти такого результату: 70 % колишніх офіцерів мають змогу працевлаштуватися після підготовки [1: 24]. З 2006 р. значно збільшене число офіцерів, які отримують військову освіту у вищих навчальних закладах країн НАТО. Найслабшим місцем військової галузі України залишається проблема військово-технічної модернізації та переоснащення збройних сил новітніми й перспективними зразками озброєнь. В українській армії практично всі існуючі системи озброєнь радянського виробництва. Ще є зразки часів Великої Вітчизняної Війни, озброєння перших повоєнних поколінь. Понад 20 років перебуває в експлуатації понад 80 % озброєнь та військової техніки Збройних Сил України. 50 % сягає загального обсягу озброєнь, які потребують заміни. Тільки 30 % припадає на відносно сучасні зразки. Але вони своїми характеристиками усе-таки поступаються найкращим світовим системам озброєнь [2: 131]. Морально застаріли або вичерпали свій експлуатаційний ресурс 80 % ракетної артилерії, близько 60 % військово-повітряних сил, 70 % засобів радіоелектронної боротьби і 50 % протитанкових озброєнь України. На думку західних експертів, бойовий потенціал Збройних Сил України щороку знижується на 9 % і може становити трохи більше 20 % від рівня 1992 р. [3: 137]. Для модернізації Збройних Сил України в Державному бюджеті на 2006 р. виділено набагато більше фінансових ресурсів, ніж у 2005 р.

Нині за своєю чисельністю Збройні Сили України посідають 13 місце у світі, а за рівнем забезпечення одного військовослужбовця – лише 126. Неefективно використовуються бюджетні кошти, які виділяються на потреби армії. Майже 80 % бюджету Міністерства оборони йде на утримання Збройних Сил [4: 97]. Весь оборонний бюджет був спрямований переважно на вирішення нагальних поточних проблем – з відповідним накопиченням невирішених проблем та консервацією негативних тенденцій, що склалися у Збройних Силах попередніми роками. Таким чином, оборонні бюджети України 2000-2004рр. не були бюджетами розвитку. Переважна частина їх спрямовувалася на утримання особового складу армії.

Тим часом, і це доводить досвід країн НАТО, бюджет розвитку передбачає виділення на утримання особового складу не більше 50 % загального обсягу фінансування. Спрямування понад 75 % витрат на утримання особового складу є критичною межею. За нею виділені кошти вважаються бюджетом "проїданням".

Під час розробки Державної програми розвитку Збройних Сил України 2006-2011 рр. Міністерством оборони внесені суттєві корективи до процедури визначення потреб Збройних Сил у фінансових ресурсах. Надалі планується подолати критичну межу видатків на утримання особового складу, збільшити видатки на підготовку військ та розвиток озброєнь і військової техніки, а в 2011р. – завершити перехід до раціональної структури оборонного бюджету України. Водночас, сам процес його формування наближається до стандартів НАТО шляхом підвищення прозорості, оптимізації структури та контролюваності витрат.

Розроблена програма значного скорочення української армії. Часи великих масових армій відходять у минуле. Протягом останніх п'яти років загальна штатна чисельність особового складу Збройних Сил була скорочена майже на 171 тис. посад – з близько 416 тис. на початок 2001 р. до 245 тис., у тому числі 180 тис. військовослужбовців, станом на кінець 2005 р. [5: 12; 28]. Скороченню сприятиме також зменшення терміну служби в армії. Служба юнаків призовного віку в армії скоротилася з 18 до 12 місяців, а для тих, хто має вищу освіту, до 9 місяців. Терміни строкової військової служби на кораблях, суднах і в берегових частинах бойового забезпечення Військово-Морських Сил – 18 місяців. Перехід на скорочені терміни військової служби не вплинув на рівень бойової готовності та не знизив боєздатність військ.

Скорочення терміну служби в армії має наблизити Україну до європейських стандартів і сприяти поетапному переходу всього українського війська на контрактну, тобто професійну, основу. Дозволено переходити на контрактну службу військовим після 6 місяців строкової служби. Граничний вік прийняття на військову службу за контрактом – 40 років. Лише професійна армія з соціально захищеними військовослужбовцями може бути надійною. Передбачається з 2010 р. повністю скасувати призив громадян на строкову військову службу і перейти до комплектування Збройних Сил винятково військовослужбовцями за контрактом з одночасним забезпеченням інноваційним розвитком оборонно-промислового комплексу та військово-технічного співробітництва. Це підвищить рівень боєздатності військ і значно зменшить терміни приведення в готовність до виконання завдань за призначенням. Підготовка до переходу Збройних Сил на контрактний принцип комплектування почала вже здійснюватися.

Завершено перехід до комплектування основних керівних посад Міністерства оборони України переважно цивільним персоналом. Це відповідає принципам демократичного цивільного контролю над Военною організацією держави. Нині цивільні працівники центрального апарату Міністерства складають близько 80 % його загальної чисельності. Цивільна особа – Міністр оборони України – Анатолій Степанович Гриценко. Він має п'ять заступників. Всі вони – цивільні. Європейська практика стає в Україні нормою.

Робляться інші кроки до утвердження престижу української армії, збільшення поваги до військових. Утричі підвищене грошове забезпечення військовослужбовцям строкової служби. До 913 грн. підвищена середня пенсія військовиків.

Одним із суттєвих стримуючих чинників реформи є проблема утилізації застарілої техніки, озброєння, надлишкових боєприпасів.

Для залучення додаткових технологічних і фінансових ресурсів, необхідних для утилізації запасів озброєнь, військової техніки, боєприпасів і рідкого ракетного палива Міністерство оборони України активно використовує можливості НАТО, ЄС, ОБСЄ та інших міжнародних організацій. За результатами проведеної НАТО оцінки наявних в Україні обсягів надлишкових озброєнь і боєприпасів був запропонований проект вартістю 75,4 млн. євро, розрахований на 12 років. Ним передбачається утилізація 133 тис. тонн боєприпасів і 1,5 млн. одиниць стрілецької зброї та легких озброєнь.

У листопаді 2005 р. між Кабінетом Міністрів України та НАТО з питань матеріально-технічного забезпечення та постачання укладена Імплементативна угода. Згідно з нею передбачається залучення коштів західних країн (понад 7,5 млн. євро) з фонду програми НАТО "Спільне скорочення небезпечних надлишкових запасів засобів війни". Цією угодою передбачене фінансування першого етапу робіт з утилізації боєприпасів (15 тис. тонн), стрілецької зброї (400 тис. одиниць) і переносних зенітних ракетних комплексів (1000 одиниць). У фінансуванні цього проекту беруть участь 11 країн НАТО. До проекту приєднався також ЄС. У липні 2005 р. Міністерство оборони України спільно з ОБСЄ започаткували перший етап робіт із ліквідації запасів компонентів ракетного палива. На його реалізацію виділено 30 тис. євро з бюджету Координатора проектів ОБСЄ в Україні. Завдяки проекту в рамках цільового фонду "Партнерство заради миру", розпочатому в січні 2002 р., в Україні вдалося безпечно знищити, утилізувати близько 400 000 одиниць протипіхотних мін. Вони були зібрані з 19 складів, розташованих по всій Україні, та перевезені на завод хімічних виробів у Донецьку, який був модернізований для проведення безпечної утилізації мін та вилучення вибухівки і пластику. Вибухівку було потім перероблено для використання в українській промисловості, а з пластику вироблялися в українській промисловості дитячі іграшки. Проект був фінансований Канадою, Угорщиною, Польщею та Нідерландами. Виконавчою структурою в рамках проекту була Агенція НАТО з питань тилового постачання та обслуговування (НАМСА), яка діяла у співпраці з Міністерством оборони України та науково-технічними центром "Співдружність". Всього в Україні планується знищити 6,5 млн. протипіхотних мін. На це спрямований проект Європейського Союзу. В його рамках Європейська Комісія планує виділити до кінця 2008 р. близько 7 млн. євро.

Прискорення процесу утилізації надлишкових озброєнь, військової техніки сприятиме підвищенню рівня безпеки населення, вивільненню та рекультивації територій військових частин, що підлягають розформуванню або переформуванню під час реорганізації Збройних Сил. Це сприятиме зменшенню витрат на утримання надлишкової військової техніки, інфраструктури та обслуговуючого персоналу, підвищенню довіри до планів України з роззброєння, налагодженню партнерських стосунків і залученню додаткових джерел фінансових ресурсів. По всьому світу мін поховано під землею до 100 мільйонів одиниць. У середньому протипіхотна міна вибухає кожні 22 хвилини. Щороку міни вбивають або калічать 26 000 осіб.

Україна не одержала належної компенсації в результаті ядерного роззброєння, коли вона позбулася третього за величиною у світі ядерного потенціалу. Після розпаду СРСР на території України залишалось 222 одиниці стратегічних носіїв – 176 міжконтинентальних балістичних ракет і 46 важких бомбардувальників, а також відповідне ядерне оснащення – близько 2000 ядерних боєголовок для міжконтинентальних балістичних ракет, крилатих ракет і ядерних бомб для бомбардувальників. В Україні була також розміщена значна кількість тактичних ядерних боєзарядів. З 19 ракетних комплексів, що перебували на озброєнні СРСР, 13 було

розроблено в КБ "Південне" і виготовлено Південним машинобудівним заводом. У певні періоди частка ракет наземного базування, виготовлена цим об'єднанням, перевищувала 60 % від ядерного потенціалу СРСР [6: 96].

У таких умовах найкращий варіант для України – реалізація союзницьких проєктів. Вона не лише може, а й повинна брати участь у будь-яких структурах, які сприяють міжнародному миру та безпеці. Крім того, нейтралітет і позаблоковість не ведуть до заощадження коштів. Для прикладу можна порівняти видатки на оборону Швеції та Угорщини. Нейтральна Швеція, населення якої приблизно однакове з угорським, виділяє на оборону 5 358 млрд. дол. США. У той же час член НАТО Угорщина витрачає на оборону лише 781 млн. дол. США [3: 136].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.

1. Економічний часопис – XXI. – 2006. – № 1-2. – С. 34.
2. Борохвостов В.К. Україна-НАТО: проблемні питання українського оборонно-промислового комплексу // Стратегічна панорама. – 2005. – № 2. – С. 131.
3. Чикал А. Концептуалістика військового будівництва України як фактор внутрішньополітичного становлення держави // Актуальні проблеми внутрішньої політики. – К., 2004. – Вип. 2. – С. 137.
4. Леонов В.В., Маркелов В.М. "Воєнна доктрина України" та "Біла книга України" – програмні документи реформування Збройних Сил // Стратегічна панорама. – 2004. – № 4. – С. 97.
5. Біла Книга. 2005. Оборонна політика України. – К., 2006. – 272 с.
6. Палій Олександр Українська євроатлантична перспектива в нових геополітичних умовах // Політичний менеджмент. – 2003 – № 2. – С. 96.

Матеріал надійшов до редакції 17.04. 2007 р.

Кордон Н.В. Сотрудничество Украины с НАТО.

В статье рассматривается один из важнейших вопросов внешнеполитической деятельности Украины – её евроатлантическая интеграция, сотрудничество с Организацией Североатлантического договора. Самой большой сферой этого сотрудничества является военная, реформирование в секторе обороны и безопасности Украины.

Kordon M.V. Ukraine and NATO cooperation.

One of the most important questions of Ukraine foreign policy – its European and Atlantic integration, cooperation with North Atlantic Treaty Organization is considered in the article. The largest sphere of this cooperation is military, reforming in the sector of the defence and security of Ukraine.